

# Fra frugtplantage til frugthave

sommerhusene i Holløse

Af Arne Wangel

Øverst på bakken, hvor vejen fører ned mod Tibirke Bro og Tisvilde Hegn, ligger Holløse Frugthave. Med hele 48 meter over havet har området udsigt til Holløse Bredning i syd, og til Gribskovbanen og vejen mod Holløselund i nord. Og mod øst grænser sommerhusgrundene op til Holløse landsby og dens Nordregård, fra hvis jorder de blev udstykket i 1962.

Vejene har navn efter den frugtavl, som blev drevet fra Nordregården den seneste snes år før udstykningen – Hasselvænget, Kirsebærvænget, Valnøddevænget, Grev Moltke Vænget,



Udsnit af matrikelkort, Holløse 1861 – 1873



Luffoto af Nordregård, Holløse By. Foto: Sylvest Jensen i 1950'erne

Blommevænget og Æblevænget – og vejen Frugthaven som er eneste adgangsvej.

I 2013 kan Holløse Frugthaves Grundejerforening, som blev stiftet et år efter, at de 72 parceller var sat til salg, fejre sit 50 års jubilæum. Denne artikel fortæller om arbejdet i plantagen og om livet i de nye huse, da 1960'ernes sommerhusboom holdt sit indtog i Holløse.

### **Holger Holmgreen-Olsens frugtplantage**

Det tidligst tilgængelige kort (for perioden 1816-1861) anfører Albrecht Hansen som ejer af Nordregårdens jorder. Den nuværende bygning blev opført i 1880 (Holløse gade 17), men et nyt stuehus mod vejen er bygget i 1917 og ombygget i 1976. Senere nævnes Hans Madsen og Marius Nielsen i 1930 som ejere. Plantagen blev plantet til af Holger Holmgreen-Olsen omkring 1935-38. Han blev født i Skt. Petersborg i 1905 af en svensk mor og en dansk far, som var telegrafist i Store Nordiske. Da revolutionen brød ud i Rusland i 1917, flyttede familien til Danmark.



Beskæring i vinterfrost Foto: Karen Ruus Jørgensen

I det følgende fortæller Karen Ruus Jørgensen (f. 1927) om plantagen. Karen er fra Tisvilde, og hun arbejdede for Holmgreen-Olsen i årene 1946-61 sammen med sin mand Kaj Ruus-Jørgensen (f. 1918), som var fra Lolland. Han var dog kommet til Holløse allerede i 1940-41 og havde arbejdet på plantagen i nogle år, inden han tilbragte et års tid i Sønderjylland på frugtavlsskole. Efter at han kom tilbage, giftede Karen og Kaj sig i 1946.

Samme år flyttede de ind i huset med den høje gavl på Holløse gade skråt over for Nordregården. Det havde Holmgreen-Olsen bygget til dem, fordi han var blevet træt af at have tre unge mennesker på kost hos sig selv. De unge var i alderen 15-16 år og kom fra nær og fjern på Sjælland for at arbejde i plantagen et halvt til et helt år. Karen overtog nu opgaven med at sørge for de unge. Karen og Kaj boede selv i stueetagen, hvor der var en spisestue til de fælles måltider for alle husets beboere. Karen og Kaj rådede selv over to stuer, et kammer, køkken med brændeovn samt fuld kælder. Værelserne til de unge var ovenpå. Plantagen havde også en fast arbejdsmand, Hans Rasmussen.





Sprøjtning af frugttræerne Foto: Karen Ruus Jørgensen

Året rundt begyndte arbejdet kl. 7. Til morgenmad fik de en kop the og et stykke brød. Klokkeren 8.30-9.00 serverede Karen havregrød eller øllebrød, og klokken 12 fik de to retter, først kærnemælkssuppe eller bygvandgrød og så varm mad med kartofler. Om aftenen var der smørrebrød, og de kunne også spise æbler fra plantagen. Karen tilberedte således fire måltider om dagen, og hun havde i alt 22 retter på menuen.

Om vinteren bestod arbejdet i beskæring af træerne, et arbejde der blev udført på høje stiger og ofte i hård frost. Om sommeren blev træerne sprøjtet med mellemrum. Ved gården var der en sprøjtestation, hvor den hestetrukne sprøjte blev påfyldt. Der var fire mand til at betjene sprøjten. Hesten gik selv fremad, når mændene råbte 'brrr...brrr!'. Så højt at Karen nogle gange, når hun kom over Holløse bakken, kunne høre, at sprøjtningen var i gang inde i plantagen. Senere blev der brugt en motoriseret sprøjte; nu kunne Kaj alene sprøjte hele plantagen i en arbejds-



Kaj Ruus Jørgensen (tv.) sammen med de andre på sprøjteholdet.

Foto: Karen Ruus Jørgensen

gang. Sprøjtemidlerne var absolut ikke ufarlige; to gange besvimeede Kaj og en anden ansat under arbejde i sprøjtetanken.

I september/oktober hjalp omkring ti damer fra egnen med at plukke frugten. Plukningen blev netop udført af de erfarne damer, så man undgik stødpletter på frugten. Derefter blev den pakket. Nogle gange var det så uheldigt, at det var godt vejr, netop når der skulle pakkes indendørs på lageret. Frugtkasserne blev kørt til Holløse trinbræt og omladet til en jernbanevogn. Der var lavet et særlig rangerspor til vognen, som blev kørt til København. De unge mennesker kunne rigtig godt lide at udføre arbejdet med at laste frugten.



Frugten lastes i en jernbanevogn på sidesporet ved Holløse Trinbræt.

Foto: Karen Ruus Jørgensen

Karen havde en arbejdsdag på 16 timer og lidt mindre om vinteren, hvor køkkenhaven ikke skulle passes. Karen lavede mad, redte seng og gjorde rent på de unges værelser og vaskede deres sengetøj. Der var kun 14 dages ferie om sommeren, og ved sygdom måtte Karen stå op til dagens arbejde. Der var ingen andre til at tage over. Da Karen fødte sin første søn, lå hun ti dage på Esbønderup sygehus. Da hun derefter deltog i sin lillesøsters konfirmation, mente Holmgreen-Olsen, at hun sagtens kunne møde på arbejde den følgende mandag morgen. Han var en krasbørstig arbejdsgiver, fortæller Karen.

Kaj og Karen fik 500 kr. om måneden i løn samt fri bolig, el og tørv til at lægge i centralvarmefyret. Men varmt vand måtte laves på kedel; dengang var varmt vand i hanen ikke tilladt. De afskårne frugtgrene blev lavet til kvas og brugt i brændekomfuret. I begyndelsen fik Kaj og Karen 2 kr. og 54 øre per dag per person, som de havde på kost. Denne takst var fastsat i Frederiks-

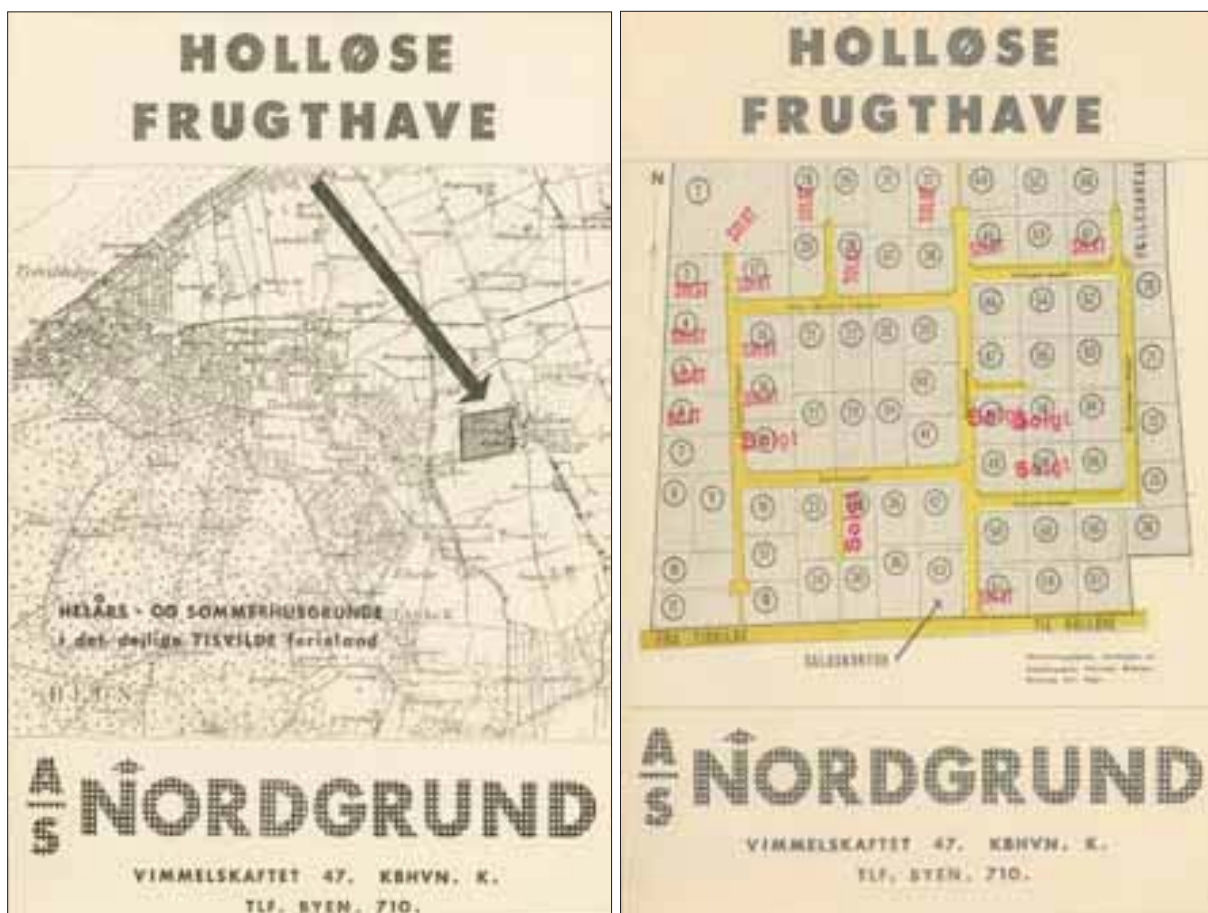


borg Amts husholdningsbudget. I 1955 var beløbet kun steget til 4 kr. og 55 øre. Det var svært for Karen at få pengene til at række, selvom hun dyrkede egne grøntsager i haven ved huset, og så var der rationering af mange varer helt frem til begyndelsen af 50erne.

I Holløse var der på den tid et jordmoderhus, og købmanden var den eneste butik. Den hed Holløse Mølle, og havde stadig en kværn, hvor bønderne fik malet deres korn. Men man blev betjent fra Helsing, når mælkeemanden hver dag, fiskehandleren og ostemanden een gang om ugen, og slagteren to gange om ugen kom forbi med deres vogne. Helsing Brugs hentede 'kontrabog' og bragte varer ud en gang om ugen i alle de 15 år, hvor Kaj og Karen boede i Holløse. De kunne også gøre brug af et lille fryserum, som Holmgreen-Olsen havde lejet på det velrenommerede Ørekilde Mejeri i Ørby.

I den sidste tid før salget til fabrikant Karl Randrup, København, og landinspektør Percival Nielsen. Hillerød, følte Kaj og Karen, at Holmgreen-Olsen holdt dem hen, for at han kunne beholde dem, så længe han havde brug for dem. Holmgreen-Olsen havde antydnet over for Kaj, at han kunne købe ham ud og overtage plantagen, når han selv stoppede. Så da Kaj og Karen en dag i 1960 kunne læse i avisen, at plantagen var solgt, blev de grundigt skuffede. De så aldrig Holmgreen-Olsen, efter at plantagen var ophørt. I 1961 flyttede de til Blovstrød, hvor Kaj fik nyt arbejde på et gartneri. Nordregård blev hjemsted for garnfabrikken Tomtex. Senere overtog Alf Bjarne Nielsen ejendommen, hvorfra han fortsat driver en el-installationsvirksomhed.

Der var endnu en frugtplantage i Holløse i disse år. Oluf Pedersen, der i 1957-60 var fiskeriminister for Retsforbundet i H. C. Hansens regering, ejede en mindre plantage på et areal, der strakte sig bag Kaj og Karens hus og lidt ned af bakken mod nord. Han boede i Himmelev og kom kørende på motorcykel med konen bagpå for at dyrke sin hobby; men han solgte dog frugt fra plantagen. Når Oluf Pedersen sprøjtede sine træer med blåsten, var han iført en gammel hat med det resultat, at han nogle gange tog til Folketinget med en synlig blå kant rundt om hovedet. Det morede man sig en del over i Holløse.



Announce om Holløse Frugthave ved A/S Nordgrund og en senere annonce, hvor flere grunde er solgt.

### Udstykningen

Plantagen dannede oprindeligt et lukket område, omgivet af høje popler plantet for at give frugtræerne læ. Ved udstykningen blev der tinglyst en deklaration på alle parceller, som nøje angav bestemmelser for husenes udseende og beplantningens karakter:

»På parcellerne må alene opføres sommerhuse og eenfamiliehuse i smuk stil og af et tiltalende udseende. Brugte huse må som almindelig regel ikke opstilles på parcellerne, men grundejerforeningens bestyrelse, kan dog dispensere, når det drejer sig om ordentlige og pæne huse. På hver af parcellerne må kun opføres eet hus, beregnet til bolig for een familie, i højst een etage.«

»I overfredningsnævnets førnævnte skrivelse af 12.6.1961 er bestemt, at eksisterende hegn langs ejendommens grænse skal bevares i en sådan tilstand, at bebyggelse stedse forbliver skjult.



Iøvrigt gælder, at de enkelte parcelejere på hele udstykningen ved bebyggelse og haveanlæg skal bevare en væsentlig del af frugttræerne og supplere med andre trævækster, således at områdets karakter som lukket plantage stedse bevares.«

Udstykningen blev anlagt med brede asfalterede veje. Over tid ældedes poplerne og blev fældet for at give udsigt, ligesom de fleste frugttræer faldt. Hækkene voksede op, og området ændrede karakter, men Frugthaven ligger stadig som et lukket område, der er fri for gennemkørsel og klart afgrænset til de omgivende marker og Holløse landsby.

### **Landliggere i 1960erne**

Sommerhusene i Holløse indgår i et af de senere kapitler i historien om landliggerliv i Danmark. Begyndelsen var herskabelige villaer, som f.eks. Friboeshvile i Kgs. Lyngby. Her rykkede Københavns velhavere i sommertiden ud af den trange og ilde lugtende hovedstad med hele husholdningen og tjenestefolk. Senere fik billedkunstnerne øje på miljøer i Nordsjælland, f.eks. i Hornbæk, og borgerskabet fulgte efter. Mange lejede sig ind hos lokale beboere, andre investerede i egne huse. Landliggerlivet var fortsat for de få. De gjorde sig ofte grundige overvejelser om sommerhuses arkitektur og placering, hvilket bl.a. kom til udtryk i det stramme anlæg af Tibirke Bakker.

Efterkrigstidens velfærd, øgede fritid og bilisme betød, at landliggerliv nu fik en helt anderledes udbredelse og karakter sammenlignet med 20ernes og 30ernes sommerhuskultur. Typehusfirmaerne kaldte ofte deres huse ferie- eller fritidshuse, fordi de havde mere komfort sammenlignet med ældre, mere primitive sommerhuse. Både huse og haveanlæg havde mange lighedspunkter med helårsboliger i de parcelhuskvarterer, hvis udbredelse udgjorde en væsentlig del af 60ernes byggeboom. Nu fik bredere kredse adgang til en sommerbolig og dermed blev afstanden i social status mellem landliggere og fastboende kortere. Udstykningen i Holløse er blot en af de mange, der blev gennemført i løbet af 1960ernes byggeboom, hvor størstedelen af de over 200.000 sommerhuse i Danmark blev bygget.



Mathias Kjeldsen Michaelsen's sommerhus. Foto: Chr. Friis

### **Arkitektens hus**

Poul Møller Niensens svigerfar, Mathias Kjeldsen Michaelsen (1900–1973), var FDBs chefarkitekt og havde ansvar for opførelsen af brugsforeninger og FDBs møbelserie i 1950erne. Som en af de første rykkede han ind i Frugthaven i 1962. Kun udstykningens salgshus stod der i forvejen.

Grunden på hjørnet af Hasselvænget og Kirsebærvænget blev valgt, efter at Michaelsen havde besigtiget Blommevænget netop på en regnvejrsdag, hvor vejen var oversvømmet. »Vi må hellere op på bakken«, sagde han og sådan blev det. Michaelsen var netop blevet pensioneret og uden at fortælle familien noget fik han en entreprenør-ven til at transportere et arkitektskur fra en byggeplads i Jylland til Frugthaven. Derfor blev familiens sommerhus kun 3,8 meter i bredden, som er det maksimalt tilladte for vejtransport. Senere er huset forlænget med 2 værelser og et vaskehus, så det i dag er en tredjedel større end det oprindelige.

I starten var alle optaget af, at beplantningen blev kraftig nok til at skærme for indblik udefra. Hos Michaelsen blev en gartner bestilt til at plante en hurtigt voksende hæk; valget faldt på Mirabelle. »Det var en dumhed, vi begik og fortrød, for den er aldrig holdt op med at vokse hurtigt«, fortæller Poul Møller Nielsen. I haven står der enkelte af de oprindelige frugttræer, et par stykker

som giver små æbler og en rød hassel og en almindelig hassel. Der står også et meget stort egetræ: »Det huggede svigermor i Rold skov, da det kun var to meter højt«, fortæller Poul Møller Nielsen.

I de tidlige år var der mere kontakt og hjælpsomhed mellem beboerne, erindrer Poul Møller Nielsen. Dog i tiden før kloakeringen havde enkelte den uvane at nedgrave deres efterladenskaber på en af de ubeboede grunde. Fra sin svigerfars arbejde som den første formand i Grundejerforeningen husker Poul Møller Nielsen, at Michaelsen gjorde en stor indsats for at snakke folk til rette, når der opstod nabostridigheder; han indførte bestyrelsens årlige vandretur på besigtigelse rundt i Frugthaven og fik også indført den regel, at bestyrelsen ikke skal optræde som politibetjent over for beboerne. Gennem årene hjalp han beboere med arkitektrådgivning, når de ønskede at udvide deres huse.

Den eneste større konflikt opstod, da bondemanden på gården ved siden af fællesarealet (i dag Rabarbergården) uden varsel fældede et antal træer på dette areal, som er Foreningens ejendom, med den begrundelse, at de skyggede for hans grund. Han sendte en regning for udført arbejde til bestyrelsen, som dog nægtede at betale. Sagen kom for Retten i Helsingør. Dommeren gav bestyrelsen medhold og tildelte også bondemanden en tilrettevisning, fordi han under sagen råbte op om 'korruption' og andre mindre pæne ting.

Spørgsmålet om helårsbeboelse i sommerhus har alle årene været omdiskuteret. Poul Møller Nielsen fortæller om en buschauffør, der havde hus skråt over for hans på den anden side af vejen. Han var en ærlig mand og søgte kommunen om tilladelse til helårsbeboelse. Men kommunen gav afslag og smed ham ud, »Så rejser jeg til Jylland!« var hans afskedsreplik.

### **Skønne udsigt**

Erik Lund-Hansen, som er Grundejerforeningens mangeårige kasserer, købte sin første grund på Æblevænget i 1971. Hans forældre havde sommerhus på Blommevænget; det var bygget i 1966 af tømmermester Hans Løjstrup, som havde bolig og værk-





Udsigten fra Erik Lund-Hansens grunde, mod Ramløse Mølle. Foto: Chr. Friis



Udsigten fra Erik Lund-Hansens grunde, mod Tibirke Lunde. Foto: Chr. Friis

sted på Tibirkebro 5. Erik fortæller om erhvervelsen, at »den så meget smal ud i forhold til de øvrige grunde i området. Ejendomsrådgiveren kunne ikke fortælle noget om størrelsen, så jeg målte den selv op, ud fra matrikelkortet for området, som mine forældre havde fået, da de købte deres grund. Jernrørene med skelmærker fandt jeg hurtigt, og grunden var nu blevet tre meter bredere end det fodhegn, som den tidligere ejer havde sat op.

Andre må også have ment, at grunden så meget smal ud, for da vi henvendte os til ejendomsrådgiveren, var prisen pludselig nedsat med 10.000 kr. - og det var mange penge i 1971. Jeg fik aldrig fortalt ejendomsrådgiveren, at jeg selv havde opmålt grunden«.

I 1997 og 1998 købte Erik to nabogrunde, der grænser op til vejen Tibirkebro og nu gik et større rydningsarbejde i gang. Over en årrække blev ti høje popler langs Tibirkebro fjernet, ligesom mere et hundrede større træer blev fældet, og et udhus og en carport blev nedrevet. Resultatet er et betagende syn - Erik fortæller det: 'Når afgrøderne på markerne står lavt, så har vi udsigt helt til Ramløse mølle, som kan ses helt tydeligt selv inde fra vores stue. Det er et dagligt pejlemærke, når vi er i sommerhuset'.

### **Tømrmesterens hus**

Jeg bor i et hus, som blev bygget af tømrmester Sigurd Henriksen, Kregme, i 1967 efter min mors tegning. Hun havde sidst i 50'erne lejet os ind i det første hus bag biografen, vi boede også på Helenekilde badepension nogle somre, og i lejet sommerhus. Nu skulle det være eget hus. Huset har et areal på blot på 46 m<sup>2</sup> med et ensidigt, skrånende tag, som følger det svagt skrånende terræn på grunden. Tømrmesteren var synligt stolt af resultatet. »Se, fru Wangel«, sagde han, når han viste det frem fra den øverste ende af haven.

Den første sommer under opførelsen lejede vi os ind i et hus på Æblevænget med navnet 'Shalom'. Her førte vi en tapper kamp mod ørentviste, mens ejeren, som kom besøg hver søndag mest var optaget af Seksdageskrigen i Mellemøsten. På vores nye



Kirsebærvænget 8 i Holløse Frugthave. Arne Wangel står foran huset, som hans mor har tegnet – og som han nu ejer. Foto: Privat

grund gravede min bror og jeg rødderne af de gamle kirsebærtræer fri. Anlægsgartner Orla Andersen fra Tisvilde trak træerne op anlagde græsplænen og plantede nye fyrre- og birketræer. I dag er der ingen af de oprindelige træer tilbage, men derimod et stort antal selvplantede kirsebærtræer, hvis korte, men smukke blomstring hvert år indvarsler sommerens komme.

Fra nabogrunden havde Frugthavens beboere privilegeret adgang til Købmanden i Holløse via en gangsti. Direktør Christensen ejede både nabogrund og købmandsgården. Ad bagdø-



ren kom man ind og forsynede sig med daglige fornødenheder i en klassisk købmandsbutik. Da den lukkede, gik den daglige rutefart så til Ida og Svend Klints købmandsbutik ved Tibirkebro.

I de tidlige år var en daglig rundtur til fods i den aflukkede Frugthave fast rutine for familien og dens gæster. Lave hække og træer gjorde, at man frit kunne tage naboers huse og haveanlæg i øjesyn. Nogle fik øgenavne som 'Cigarkassen', 'Valhal' og 'Iskahuset'. Særlig opsigt vakte det vægmaleri, der i de sene 60ere prydede en lævæg ved et hus på Valnøddevænget, og som husets ungdommelige beboere angiveligt selv havde udført.

### **Fællesskab og fremtid**

Gennem årene er antallet af helårsbeboere i Frugthaven vokset, således at disse i dag udgør mere halvdelen. Kommunen har udvist en lempelig dispensationspraksis, således at det ikke kun er pensionister, der med et åremål af ejerskab har automatisk ret til helårsbeboelse, men også børnefamilier og yngre mennesker, som er helårsbeboere. Gennem årene har mange grundejere udtrykt forventninger om, at Holløse Frugthave ville blive overført til byzone og dermed formelt helårsbeboelse. Men også den seneste kommuneplan fastholder området som udlagt til sommerhuse.

I nutidens tilgroede Frugthave er nabokontakten svagere, og udstykningens fællesareal er aldrig taget i brug efter formålet; de store grunde har plads nok til allehånde aktiviteter. Rekreation har afløst fortidens slid på mark og i plantage. Men drømmen om det frie liv nær naturen kalder i dag på fælles indsats for en bæredygtig fremtid i dette smukke lokalområde.

*Interviews med Karen Ruus Jørgensen, Poul Møller Nielsen og Erik Lund-Hansen blev foretaget i januar 2013.*

*Artiklens forfatter - Arne Wangel - er formand for Holløse Frugthaves Grundejerforening*

